

פר' כ"ה תשל"ט

ג

הכל חפצים ליראה את שמך

ט
כ
313

מהו פשר שינוי הלשון בין "אשר תשמעו" ובין "אם תשמעו"?

האם יש הבדל בין דרך הברכה ובין דרך הקללה?

את הברכה אשר תשמעו אל מצות ה' אלקיכם... והקללה אם לא תשמעו

(דברים י"א, כז-כח)

(רש"י שם, כז)

"אשר תשמעו" - על מנת אשר תשמעו

המפרשים הקשו על לשון הפסוק: "את הברכה אשר תשמעו", שלכאורה היה צריך לומר "את הברכה אם תשמעו", היינו שבזכות קיום דברי התורה נזכה לברכה, ולא "אשר תשמעו", וכפי שאכן נאמר בקללה: "והקללה אם לא תשמעו". ויש להבין מהו הטעם לשינוי לשון זה?

מטבעם של ישראל הם חפצים לקיים את רצון ה'

וכן מצינו בגמרא (ברכות י"ז ע"א), שרבי אלכסנדר זיה נהג להוסיף לאחר תפלתו ולומר: "רבון העולמים, גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך, ומי מעכב? שאור שבעיסה ושעבוד מלכיות", וכפי שאנו אומרים בסליחות (ליום ראשון): "הכל חפצים ליראה את שמך".

ונראה לבאר, שבבחירה זו שניתנה לעם ישראל בין שתי הדרכים - הטוב והרע, והברכה והקללה, אין הם עומדים בפרשת דרכים ובבחירה שקולה, שהרי טבעם של ישראל הוא שהינם הולכים בדרך

הרבות שנאמרו להם בפרשיות הקודמות, ואף על פי כן אמר להם משה רבינו "אשר תשמעו" - למרות הכל עדיין לא סרתם מן הדרך, ובמהותכם ובפנימיותכם בבחינת עבדי ה' אתם, וכיון שהינכם 'שומעים' - 'בני ברכה' אתם.

וכיון שמעצם מהותם של ישראל חפצים הם לעשות את רצון ה', נמצא שכבר נמצאים הם במצב של ברכה, ובכך מבוארת לשון הכתוב: "את הברכה אשר תשמעו אל מצות ה' אלקיכם" - לשון הווה וקיים, כי כלל ישראל מוחזקים בכך, ואין עליהם אלא להמשיך ולצעוד בדרך זו. לעומת זאת, הדרך השנייה, זו שהקללה טמונה בחובה, מנוגדת היא לטבעם של ישראל ולמהותם, ועל כן נאמר בה: "אם לא תשמעו", להורות שהקללה תבוא על ישראל רק אם חלילה יסודו מן הדרך בה הם הולכים.

גם בשעת תוכחה יש להדגיש שהכשלון אינו קבוע

דברים אלו נאמרו לישראל לאחר התוכחות

לימוד גדול יש מכאן לעוסקים בחינוך - גם כאשר יש צורך בתוכחה, חשוב להדגיש ולומר שהכשלון הינו חד פעמי, וגם לאחריו רוצה התלמיד בטבעו להמשיך ולצעוד בדרך הנכונה, ולא לעזוב - חלילה - את דרך התורה והמצוות. כך נסיר ממנו את הסכנה הגדולה של היאוש והעזיבה המוחלטת, ועל ידי כך ייקל עליו להמשיך ולצעוד בדרך העולה בית א-ל³.

ט

(2) like change ideas

Re'eh

The Choice

In May 1944, at the age of sixteen, Edith Eger, together with her mother, father, and sister Magda, along with twelve thousand other Jews from her town, Kosice, in Hungary, were first interned and then taken to Auschwitz.¹ Her parents were killed immediately. When she asked an inmate of the concentration camp when she would see her mother again, the woman pointed to the smoke rising from a chimney in the distance, and said, "She is burning there. Talk about her in the past tense." Somehow Edith survived not only the horrors of Auschwitz but also the death march that killed almost all her companions. When she was eventually discovered by American GIs, lying beneath a pile of corpses, she had typhoid fever, pneumonia, pleurisy, and a broken back. She married a fellow patient at the hospital where she was recovering. Eventually she moved with her family to the United States, where she became a psychologist. But the trauma of Auschwitz remained, until,

1. This opening section is taken from my book *Morality: Restoring the Common Good in Divided Times* (London: Hodder & Stoughton, 2020).

at the age of fifty-three, she returned there to confront her demons. Much later, at the age of ninety, vigorous and life-affirming, she wrote her autobiography, *The Choice*, which appeared in 2017 and became a bestseller.² She is living testimony to the powerful assertion of Viktor Frankl, another survivor of Auschwitz, who said that in the death camps they took away every freedom except one: the freedom to decide how to respond. As Edith Eger's mother said to her as they were being transported to Auschwitz: "Just remember, no one can take away from you what you've put in your mind."

Suffering, Eger says in her book, is universal, but victimhood is optional.³ "There is a difference," she says, "between victimhood and victimhood." All of us are likely to be victimised at some stage. We will suffer abuse, injury, ill fortune, or failure. We live exposed to forces beyond our control. Victimisation comes from the outside. We live exposed to forces hood comes from the inside. "No one can make you a victim but you." We develop a particular kind of mindset, "a way of thinking and being that is rigid, blaming, pessimistic, stuck in the past, unforgiving, punitive, and without healthy limits or boundaries." We become "our own jailors."

Eger is emphatic in not blaming the victims – among them her own parents. As she says, victimisation comes from the outside, often in the form of forces we cannot control. But healing comes when we refuse the self-definition of victim. It was that refusal that kept her alive and that she tries to help her patients discover within themselves. Hence the title of her book. There is always a choice. Often we cannot choose what happens to us, but we can always choose how to react. We are never defined by events. To allow ourselves to be so defined is to hand sovereignty over our own lives to others. Eger, in contrast, asked how her own sufferings could enable her to help other sufferers. She uses her own strength to inspire strength in them, helping them on their walk through their particular valley of the shadow of death.

Choice is one of the fundamental themes of the book of Deuteronomy, set out at the beginning of our *parashah*:

2. Edith Eger, *The Choice* (London: Rider, 2018).
3. *Ibid.*, 9.

Re'eh: The Choice

See, I am setting before you today a blessing and a curse: the blessing, when you heed the commandments of the Lord your God that I am giving you today; and the curse, if you do not heed the commandments of the Lord your God, but stray from the way I am commanding you today... (Deut. 11:26--28)

This idea is repeated, yet more emphatically, near the end of the book:

This day I call the heavens and the earth as witnesses against you that I have set before you life and death, the blessing and the curse. Now choose life, so that you and your children may live. (Deut. 30:19)

The choice, implies Moses, is yours, individually and collectively. We cannot choose what happens to us, but we can choose how we respond to what happens to us. That choice, between acting well and acting badly, doing good or committing evil, is always there. Other people may harm us, but there is always some residue of freedom, something deep within the soul, giving us the resilience to survive.

I remember my first meeting with the Lubavitcher Rebbe in the summer of 1968. He asked me what I was doing to strengthen Jewish life at my university. I began my answer with a painfully English circumlocution: "In the situation in which I find myself..." He interrupted me in the middle of the sentence, something I guess he did not do often. He said, "You do not *find* yourself in a situation. You *put* yourself in a situation. And if you put yourself in one situation, you can put yourself in another." You always have a choice – that was what he was saying. We are not mere prisoners of circumstance.

This may seem obvious, but it is really not. Many in the ancient world believed that we are the playthings of the gods, without any control over our destiny. The Greeks believed in blind fate. Following Paul, most Christians came to believe that we are tainted by original sin, incapable of doing good by our own devices. Calvinists believed in predestination. Others from the eighteenth century onwards believed in the inexorability of history, unconscious drives, blind evolution, genetic determinism, or the inevitable consequences of the struggle for power.

forward, trying to work out some future destination given that this is our starting point.

There is a massive difference between the two. I can't change the past, but I can change the future. Looking back, I see myself as an object acted on by forces largely beyond my control. Looking forward, I see myself as a subject, a choosing moral agent, deciding which path to take from here to where I eventually want to be. Both are legitimate ways of thinking, but one leads to powerlessness and resentment. The other leads to challenge, courage, strength of will, and self-control.

That is what Edith Eger, survivor of Auschwitz, tells us in her book. "The most important truth I know," she says, is "that the biggest prison is in your own mind, and in your pocket you already hold the key: the willingness to take absolute responsibility for your life."⁶ "You can't change what happened, you can't change what you did or what was done to you. But you can choose how you live now."⁷

"See, I am setting before you today a blessing and a curse." That was Moses' insistent message in the last month of his life. There is always a choice. We can always choose to be free.

Hence the life-changing idea: We are bigger than what happens to us. There is always a choice as to how to respond to what happens to us, and by exercising the strength to choose, we can rise above fate.

Life-Changing Idea #47

We are not defined by what happens to us. There is always a choice, and by exercising the strength to choose, we can rise above fate.

6. Eger, *The Choice*, 358.

7. *Ibid.*, 360.

Deuteronomy

None of these worldviews emphasised choice. Instead they spoke, at best, of stoic endurance, acceptance, or submission.

The Jewish idea that we are equally capable of good and evil, and that the choice is ours, is known in Christianity as the Pelagian heresy. The Pelagian heresy – named after a British fourth-century monk – is the belief that human beings can by themselves choose between good and evil. This belief, fundamental to Judaism, is heretical in Christianity because it negates the Paulian doctrine of "original sin," namely that we are all tainted by the sin of the first humans in the Garden of Eden and cannot do good without divine grace. Interestingly, this fundamental dividing line between Judaism and Christianity is about humanity rather than about God.

In an important recent book, *The Theology of Liberalism*,⁴ Eric Nelson, professor of government at Harvard University, argues that the founders of liberalism in the seventeenth century all embraced the Pelagian heresy. Without a belief in freedom of choice, the free society could not have been born.⁵ Judaism is that rare phenomenon of a faith that has persistently insisted on the human ability and responsibility to choose.

More than most, Jews were victims, at the hands of the Egyptians, the Assyrians, the Babylonians, the Persians, the Greeks, the Romans, the medieval empires of Christianity and Islam, the Third Reich, and the Soviet Union. It is a horrendous history of suffering. Yet Jews did not allow themselves to be defined by their oppressors. They were looked down on as slaves, aliens, barbarians, children of Satan, infidels, subhuman, vermin, lice. Yet for the most part, they kept their humanity and sense of freedom intact. Victimisation was what happened to them. It was not the essence of who they were.

Homo sapiens is unique in its ability to use the future tense. In any given situation we can look back or we can look forward. We can ask, "Why did this happen?" – that involves looking back for some cause in the past. Or we can ask, "What then shall I do?" – this involves looking

4. Eric Nelson, *The Theology of Liberalism* (Cambridge, MA: The Belknap Press, 2019).

5. This is my interpretation, not necessarily Nelson's. He is more interested in the concept of distributive justice.

3) תורה

ובו תדבקון

4) תורה

השבת אנו מתבשמים כבר מריח התשובה. פרשתנו רומזת לכוחה של תשובה, שעליה כתב הרמב"ם בהלכותיו "גדולה תשובה שמקרכת לשכינה... אמש היה זה שנאו לפני המקום... היום הוא מודבק בשכינה" (הל' תשובה פ"ז ה"ז-ה"ז). דבקות זו בשכינה, מהי?

פסוק הדבר נרמז בפרשה. "אחרי ה' אלקיכם תלכו ואותו תיראו ואת מצותיו תשמרו... ובו תדבקון" (דברים יג, ה). כלומר, אחרי קיום המצוות, עדיין קיימת חובה להידיבק בו. חז"ל דרשו "הדבק בדרכיו, גמול חסדים, קבור מתים, בקר חולים, כמו שעשה הקב"ה" (רש"י שם, ע"פ סוטה יד ע"א). המצוות הן המעשים שאדם חייב לעשותם, אך מעבר לזה חייב אדם ליישר את מידותיו, שהרי "עשה האלקים את האדם ישר" (קהלת ז, ט). וכך כתב הרמב"ם:

"אל תאמר שאין תשובה אלא מעבירות שיש בהן מעשה, כגון גדל זנות וגניבה. כשם שצריך לשוב מאלו, כך הוא צריך לחפש בדעות (=מידות) רעות שיש לו, ולשוב מן הכעס ומן האיבה ומן ההיתול ורדיפת הממון והכבוד ומרדיפת המאכלות וכיו"ב, מן הכל צריך לחזור בתשובה. ואלו העוונות קשין מאותן שיש בהן מעשה, שבזמן שאדם נשקע באלו, קשה הוא לפרוש" (שם פ"ז ה"ג).

הנצי"ב בהקדמתו לספר בראשית, כתב על כך דברים נמרצים. ספר בראשית נקרא ספר הישר, שהוא ספרם של האבות שהיו ישרים,

כמו שאמר בלעם "תמות נפשי מות ישרים". ועל הקב"ה נאמר "צדיק יישר הוא". ושבח ישר נאמר להצדיק דין הקב"ה בחורבן בית שני, שהיה דור עיקש ופתלתול. נפירשנו שהיו צדיקים וחסידיים ועמלי תורה, אך לא היו ישרים בהליכות עולמם. ולכן חשדו בכל מי שלא נהג כמותם שהוא צדוקי ואפיקורס, ועל ידי זה באו לידי שפיכות דמים. "ועל זה היה צידוק הדין, שהקב"ה ישר ואינו סובל צדיקים כאלו, אלא באופן שהולכים ישר גם בהליכות עולם ולא בעקמימות, אע"ג שהוא לשם שמים".

אין די בקיום מצוות שבין אדם למקום, אלא יש צורך בתיקון המידות, להיות ישר, ולפעול מתוך כך גם בתחום החברתי. כך סיים הרמב"ם את ספרו מורה נבוכים, שרובו ככולו עוסק בעניינים מופשטים: "אל יתהלל החכם בחכמתו וכו', כי אם בזאת יתהלל המתהלל, השכל וידוע אותי וכו' (ירמיהו ט, כב-כג)". וכתב הרמב"ם שלא סיים הכתוב כמתבקש - "כי אני ה' אחד", או שאינני גוף, אלא "כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ, כי באלה חפצתי נאום ה'". "כלומר מטרתו שיהיו מכם חסד משפט וצדקה בארץ, באופן שהבהרנו באשר ליי"ג מידות, שהכוונה היא להדמות אליהן, וזאת תהיה התנהגותנו".

זהו אפוא תכלית האדם: "ובו תדבקון". דרך הקודש בנוי על יסוד ההשוויה, שהאדם משווה את דרכו הפרטית לדרך ה' העליונה" (הרב קוק, אורות הקודש ח"ג, עמ' קצט).

1) יא, לא יירשתם אותה וישבתם בה. דעת הרמב"ם דישיבת ארץ ישראל בעשה ו. והרד"מ בחידושיו תמה ממה דדריש ר' שמלאי במסכת סוטה (יד, א) מפני מה נתאוה משה רבינו ליכנס לארץ ישראל, (וכי לאכול פריה הוא צריך או לשבוע מטובה הוא צריך? ! אלא כך אמר משה:) הרבה מצוות (נצטוו ישראל) ואין מתקיימים אלא בארץ ישראל. (אכנס אני לארץ כדי שיתחייבו כולן על ידי.) ומאי מקשה, הלא ישיבת ארץ ישראל עשה היא בעצמה! יעויין שם 2. ולא קשה מידי, דלמי זה בני גד ובני ראובן לא יקיימו מצות ישיבת ארץ ישראל, (בבואי אינו כן, דקיימו גם בארץ סיחון ועוג מצוה זו, שזו האמורי מה שאמר (במדבר לג, נג) "והורשתם את הארץ וישבתם בה". ואם כן מדוע היה משה מבקש ליכנס לארץ, ודאי כל זמן שלא היה כיבוש

והילוק הארץ, היו מקיימים בזה ישיבת ארץ ישראל. וזה פשוט.

5) תורה

1) א. בנים אדם וגו'. לניד מה טעם סמך מאמר בנים אדם (מאמר תהגודדו קח), נראה שנתכוון למר שמתחם אדם אין תגובה למת אלא הכי הוא דומה לאדם ששלט בנו לסחורה לעיר אחרת ולמיים שנה האז אחר בנו נאמן הסדר הבן אלא מן המקום שכלן משם אכל עכ"פ ישו ואלוהי בטוב לו שחזר הבן אלא אצלו שכחו מקור החיים ועל זה אין לנו להתגודד ולשים קרבה משא"כ באומות שלא נקראו בנים לך, והוא אומרו אדם לשלל שאר האומות שטענהם ידון כדוויס ציוס מיתחם שסם מחיס מיתחם שאינם עוד בנמלא בין החיים:

6) נתן נתן ולא ירע לבבך בתתך לו [טו, י] בפסוק 'נתן נתן ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל דבר זה יברכך ה' אלהיך'. ויש לדקדק למה כתיב ולא ירע לבבך בתתך לו, הך בתתך לו שפת יתר הוא, כך הו"ל נתן נתן לו. ולא ירע לבבך והוי ידעינן דקאי על נתן נתן.

אך נראה בס"ד בהקדם דברי השל"ה הקדוש לפ' תרומה (נה, ג) 'מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי', דתחלה קרא תרומת כל איש אשר ידבנו ואח"כ קרא תרומתי. ואמר ששמע לפרש דבאמת הכסף והזהב שהיו ביד ישראל לא היו מספיק לבנין הבית ולכליו, וכן שאר דברי הגצרן למשכן לא היו בידם די המלאכה, בך הקב"ה שלח ברבה בזה המעט שביד כל איש ישראל שהביא לבנין הבית והצטער עצמו למאד למה שאינו בידו יותר ליתן יותר, בשביל הצער הזה שהי' בנדבת לבו שלח הקב"ה ברכה במה שהביא, נמצא דבאמת היתה התרומה חלק של איש הנודב וחלק מצד גבוה, על בן שפיר נקרא על שם תרומתו וגם תרומת הקב"ה, והכי הכוונה

8)

8
ישויה
ערה

קרבן פסח

1 לא תוכל לזבח את הפסח באחד שעריך אשר ה' אלקיך נתן לך. כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלקיך לשכן שמו שם תזבח את הפסח בערב כבוא השמש מועד צאתך ממצרים" (דברים טו, ה-ו). "אף על פי שפסח מצרים נעשה בזולת מזבח ובזולת מקדש לא יעשה כן לדורות" (ספורנו שם).

6 למה לא? למה צריך פסח להיות קרבן דוקא שאין לעשותו אלא במקדש בלבד, הרי טעמו של פסח הוא: "ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל" (שמות יב, כו). כלומר זכר לפסח מצרים שעליו נאמר: "ולקחו מן הדם ונתנו על שתי המזוזות ועל המשקוף על הבתים אשר יאכלו אתו בהם וכו' והיה הדם לכם לאת על הבתים אשר אתם שם וראיתי את הדם ופסחתי עלכם ולא יהיה בכם נגף למשחית בהכתי בארץ מצרים" (שם יב, ז, יג), וזכר זה יכול להיות גם על ידי פסח שאינו קרבן. פסח שאינו קרבן מוכיר אפילו יותר את פסח מצרים שגם הוא לא היה קרבן. זכר עושים אותו דומה למאורע ככל האפשר. מסתבר איפוא לעשות גם את הפסח לדורות דומה לפסח מצרים בזה שאינו קרבן. פסח שאינו קרבן היה נוהג גם בכל שעריך וגם בחוץ לארץ, בדומה למצות מצה שהיא נוהגת בכל מקום. יש על כן להבין למה בכל זאת ציוותה התורה על פסח כקרבן דוקא שאין עושים אותו אלא במקדש בלבד ולא בכל מקום אחר.

7 ניתן לומר שהלכה זו שפסח צריך להיות קרבן שאינו נוהג אלא במקדש, באה להוציא מידי טועים האומרים שגאולת ישראל יכולה להיות על ידי מדינת יהודים בכל מקום שתהיה ולא דוקא בארץ ישראל. לא, אין חג חרותנו שלם אלא בארץ האבות דוקא. בכל מקום אחר בעולם אין חג זה שלם ואין לקיים אותו ככל חוקותיו ומשפטיה. את מצות הפסח שעל שמו נקרא החג, אין לקיים אלא במקום בו בחר ה'. לומר, אין חרות ישראל שלמה אלא במקום חיותה. בארץ נצחיותה.

31 כך נבין גם למה לא הקריבו ישראל את הפסח כל ארבעים שנה במדבר מלבד בשנה השניה לצאתם ממצרים, כמו שכתוב: "וידבר ה' אל משה במדבר סיני בשנה השניה לצאתם ממצרים מארץ מצרים בחדש הראשון לאמר. ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו. בארבעה עשר יום בחדש הזה בין הערבים תעשו אתו במועדו ככל חקתיו וככל משפטי תעשו אתו" (במדבר ט, א-ג). "פרשה שבראש הספר לא נאמרה עד אייר, למדת (פסחים ו) שאין סדר מוקדם ומאוחר בתורה. ולמה לא פתח בזה מפני שהיא גנותן של ישראל שכל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא הקריבו אלא פסח זה בלבד" (רש"י שם עפ"י ספרי). "ואם תאמר ולמה לא הקריבו? ויש לומר דסבירא להו כתנא דהכא דאמר שכל מקום שנאמר ביאה אינו אלא אחר ירושה

7
ס

בקרא ויקחו לי תרומה מאת כל איש, היינו שחשיב תרומת כל איש הנותן, אשר ידבנו לכו' ונותן ברצון הטוב ומצטער על מה שאין יכול ליתן יותר ממנו, תקחו גם את תרומתי היינו שאשלח ברכה במתנתו, וזה שפיר תרומתי הוא, עכ"ל.

6 ואקדים עוד מה ששמעתי בשם הרב הצדיק הקדוש ר' יצחק מאיר מזינקוב בנו של רבן של ישראל בעל אוהב ישראל שנודמן פעם אחת עם הרב הקדוש מרוזין ז"ל במקום אחד, ביקש ממנו הרב הק' ר' יצחק מאיר ז"ל שיתפלל בעדו שיזכהו השם שיוכל לקיים מצות צדקה ולא יעבור על ולא ירע לבבך בתתך לו, והרב הק' מרוזין ז"ל התפלל מאד היתכן וחס לי לורעא דאבא בעל אוהב ישראל לעבור על זה, וחשיב לו הרב ר' יצחק מאיר ז"ל דחושב עפ"י כוונה זו דלפעמים בא אצלו עני השופך לבו אליו והיי נצרך לדי' מאות זהובים ואין בידי רק ב' מאות, ועל זה ירע לבי מאד מדוע אין כל הדי' שנצרך לאותו

7 האיש, עכ"ל. היוצא לנו מזה דיש שני מיני ירע הלב, א' בבחינה הרעה על שהוכרח ליתן לעני דבר מה, והשני הוא ממת טובו הגדולה שרצונו ה' ליתן לו יותר רק אין לו, ועל זה הרע לו על מה שאין לו ליתן. והחילוק בין הני שני מינים הוא, דהראשון הרע לו על מה שנותן, והשני הרע לו על מה שאינו נותן והוא מצטער עצמו על זה, והוא על האופן שהיי במקדש דע"י דהרע לבבם על מה שאין יכולין ליתן יותר, ברכם הש"ת שיכלו ליתן כל המצטרך, וא"כ גם בנתינת הצדקה הוא כן אם יצטערו על מה שאין יכולים ליתן יותר אז יברכם השם שיכלו ליתן כל המצטרך להעני.

36 וזה שאמר הפסוק 'נתן נתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו, היינו שמכלל הן אתה שומע לאו, היינו שלא על זה ירע לבבך על מה שאתה נותן לו, רק על זה ירע לבבך על מה שלא נתן לו, ושפיר מדויק האי בתתך לו, לרמוז דדוקא ע"ז לא ירע לבבך ובא לאפוקי דאבל על מה שלא נתן לו שפיר ירע לבבך, כי בגלל דבר זה היינו דעל ידי מה שתצטער שאין אתה יכול ליתן לו יותר יברכך ה', וכמו שהיי בנדבת המשכן, וא"ש בס"ד. והש"ת יברכנו וישפיענו בשפע ברכה וחיים עד בלי די אכ"ר.

6